

آیا طراحی آموزشی همان طرح درس است؟

مقدمه

مختلفی وجود دارد، اما معمولاً مشاهده می‌شود که در اکثر الگوهای

موجود، فعالیت طراحی آموزشی حول موارد زیر است:

① تنظیم و تحلیل اهداف آموزشی؛

② تحلیل موقعیت آموزشی؛

③ تحلیل و تعیین محتوا، روش‌ها و وسایل آموزشی؛

④ تحلیل و تعیین نظام ارزشیابی (رضوی و نوروزی، ۱۳۹۸).

با طی کردن مراحل فوق (و احتمالاً فعالیت‌های جانبی دیگر)، برنامه‌ای در اختیار فرد یا مؤسسه ارائه‌دهنده آموزش قرار می‌گیرد که طراحی آموزشی است. برای طراحی آموزشی الگوهای متنوعی وجود دارند. برای اینکه بدانیم از کدام الگوی طراحی آموزشی استفاده کنیم، لازم است ضمن کسب آگاهی در مورد انواع الگوها، به مؤلفه‌هایی نظیر اهداف آموزشی، مخاطبان، گستره فعالیت، محتوای آموزشی، امکانات و محدودیت‌های موجود و ... توجه داشته باشیم.

طرح درس

در اصل، ایده‌ها و مقدمه‌چینی‌ها و پیش‌بینی‌هایی که معلم قبل از رفتن به کلاس درس روی کاغذ یادداشت می‌کند، طرح درس نامیده می‌شود (شعبانی، ۱۳۹۰). معلم ابتدا در نظر می‌گیرد که قرار است طرح درس را برای یک جلسه تدریس (روزانه)، یک هفته (هفتگی)، یک ماه (ماهانه)، یک ترم (ترمی) یا یک سال تحصیلی (طرح درس سالانه) تدوین کند. سپس عنوان یا عنوان‌های درس‌ها را به همراه زمانی که باید به آن‌ها اختصاص یابد، یادداشت می‌کند (تعداد جلسات). در ادامه:

① هدف‌های آموزشی کلی، جزئی، و رفتاری را مشخص می‌کند.

② مخاطبان آموزشی را مشخص می‌سازد.

③ رئوس مطالب را روی کاغذ می‌آورد.

④ فعالیت‌های لازم برای یادگیری هر مطلب را به همراه زمان لازم

آیا تاکنون از خود پرسیده‌اید: «طراحی آموزشی و طرح درس چه تفاوت‌هایی با هم دارند؟» نکته اساسی این است که وقتی واژه‌های متفاوتی وجود دارند، به احتمال غریب‌به‌یقین به معانی مختلفی دلالت دارند. طراحی آموزشی، همان ترسیم نقشه و راه فرایند یاددهی-یادگیری است که می‌تواند حیطه‌ای محدود از کلاس درس تا سازمان‌های بسیار بزرگ و مخاطبان بسیار زیادی را دربر داشته باشد. حال آنکه از یک معلم موفق انتظار می‌رود، هنگام ورود به کلاس درس، ابزاری به نام طرح درس را با خود به همراه داشته باشد تا بتواند در امر تدریس موفق‌تر عمل کند و به اهداف یادگیری کتاب درسی در بازه زمانی مشخص شده برسد. از همین نکته این چالش در ذهن ایجاد می‌شود که احتمالاً طراحی آموزشی و طرح درس از نظر هدف، گستره، ماهیت و فرایند، و نیز از نظر کارکرد تفاوت داشته باشند.

طراحی آموزشی

طراحی آموزشی را می‌توان پیش‌بینی‌کننده و تنظیم‌کننده رویدادهای آموزشی براساس اهداف، محتوا و امکانات موجود با توجه به ویژگی‌های یادگیرندگان تعریف کرد (رضوی و نوروزی، ۱۳۹۸؛ فردانش، ۱۳۹۰). هدف از طراحی آموزشی، فراهم آوردن امکانات مورد نیاز یادگیری است، زیرا انتخاب فعالیت‌های یادگیری مؤثر و مناسب، عامل مهمی در فرایند طراحی یک مبحث آموزشی محسوب می‌شود. درواقع، با طراحی آموزشی ما می‌کوشیم قبل از قدم گذاشتن به صحنه یاددهی-یادگیری، همه چیز را پیش‌بینی و آماده، و برنامه خود را تنظیم کنیم. بنابراین، طراح آموزشی فردی است که ضمن هماهنگی با متخصص موضوعی، همه فرصت‌ها و محدودیت‌های ممکن بر سر راه یاددهی-یادگیری را کنار هم می‌چیند و برنامه آموزش را تدوین می‌کند. برای طراحی آموزشی الگوها و روش‌های

برای آن مطلب مرتب می‌کند.

❶ روش یا روش‌های تدریس را مشخص می‌سازد.

❷ ابزارها و وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی را در نظر می‌گیرد.

❸ تدابیر لازم برای ارزیابی مستمر و نیز ارزشیابی پایانی را لحاظ می‌کند.

❹ تدابیری را برای تمرین و انتقال موضوعها و مباحث درسی به

موقعیت‌های دیگر به‌منظور نهادینه‌شدن و کاربردی‌شدن یادگیری در

نظر می‌گیرد.

چنانچه این مراحل و فعالیت‌ها روی کاغذ اعمال شوند، طرح درس

نامیده می‌شوند. طرح درس نقشه و طرحی آماده و قابل اجرا در

کلاس درس است که به نوعی راهنمای عمل معلم و دانش‌آموز در

کلاس درس به حساب می‌آید.

تفاوت طراحی آموزشی و طرح درس

تاکنون دانستیم که طراحی آموزشی و طرح درس شامل چه

فعالیت‌هایی و از چه ویژگی‌هایی برخوردار هستند. با عنایت به مطالب

فوق، می‌توان برخی از تفاوت‌های طراحی آموزشی و طرح درس را

در قالب این موارد عنوان کرد:

۱. حیطه و گستره طراحی آموزشی و طرح درس متفاوت است.

همان‌گونه که پیش‌تر عنوان شد، طرح درس ابزاری برای کمک به

معلم برای انجام فعالیت‌های یاددهی-یادگیری در سطح کلاس و

کتاب درسی است که می‌تواند حالت روزانه، هفتگی، ماهانه، ترمی یا

سالانه داشته باشد. حال آنکه حیطه طراحی آموزشی بسیار وسیع‌تر

است و می‌تواند تا حد سازمان‌ها و مؤسسه‌های بین‌المللی نیز گسترده

باشد. در سطح نظام آموزشی، فعالیت‌های طراحی آموزشی در سطح

گسترده معمولاً توسط برنامه‌ریزان آموزشی و درسی انجام می‌شوند و

طراحی فرصت‌ها و فعالیت‌های یادگیری در سطح خرد در قالب طرح

درس بر عهده آموزشگر قرار دارد.

۲. طراحی آموزشی فرایند و فعالیت ترسیم نقشه و جریان یاددهی-

یادگیری است، حال آنکه طرح درس نقشه ترسیم‌شده از جریان

یاددهی-یادگیری و در اصل، یک ابزار و فناوری ایجادشده در نتیجه

توجه به اصول و مراحل طراحی آموزشی برای فعالیت‌های یادگیری

در سطح کلاس درس است.

۳. از آنجا که طرح درس نقشه ترسیم‌شده از جریان یاددهی-

یادگیری است (در اصل حاصلی از طراحی آموزشی است)، می‌توان

به نوعی رابطه کل و جز را بین طراحی آموزشی و طرح درس متصور

شد. به عبارت دیگر، فعالیت‌هایی که برای تنظیم و تدوین طرح درس

صورت می‌گیرد، خود نوعی طراحی آموزشی در سطح خرد است، اما

هر فعالیت طراحی آموزشی الزاماً تدوین طرح درس نیست و می‌تواند

موضوعها و حیطه‌های بسیار متنوع‌تر و گسترده‌تری را شامل شود.

۴. از آنجا که طرح درس به موقعیت‌های کلاسی و فعالیت معلم

و دانش‌آموزان معطوف است، تقریباً روالی منظم دارد و نسبتاً از

پیچیدگی کمتری برخوردار است. اما طراحی آموزشی چون برای هر

موقعیت و گستره‌ای که قرار باشد آموزشی اتفاق بیفتد، کاربرد دارد،

لذا در موقعیت‌های متنوع سازوکارهای متفاوتی دارد و از پیچیدگی

بیشتری برخوردار است.

۵. طراحی آموزشی فرایندی است که هنوز محقق نشده است، اما

طرح درس ابزاری آماده اجراست.

جمع‌بندی

طراحی آموزشی و طرح درس مفاهیمی هستند که ضمن داشتن

هم‌پوشانی‌ها و تشابهاتی با یکدیگر، تفاوت‌ها و تمایزهایی هم دارند.

طراحی آموزشی همان ترسیم نقشه و جریان یاددهی-یادگیری است که

می‌تواند در هر موقعیتی که قرار است آموزشی اتفاق بیفتد، کاربرد داشته

باشد. طرح درس نیز همان ایده‌ها و پیش‌بینی رویدادهایی است که معلم

در قالب یک نوشتار با خود به کلاس درس می‌برد. این مفاهیم از نظر

هدف، مخاطب، گستره، کارکرد و ... با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. هر

طرح درس نوعی حاصل و برون‌داد جریان طراحی آموزشی است، اما هر

طراحی آموزشی الزاماً در قالب طرح درس محدود نیست.

منابع

۱. رضوی، سید عباس و نوروزی، داریوش (۱۳۹۸). مبانی طراحی آموزشی. انتشارات سمت. تهران.

۲. فردانش، هاشم (۱۳۹۰). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی. انتشارات سمت. تهران.

۳. شعبانی، حسن (۱۳۹۰). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. انتشارات سمت. تهران.

